

(NE)POSTOJEĆI DIGITALNI PROSTOR U PREDŠKOLSKOM VASPITANJU SRBIJE

Dragana Pavlović Breneselović¹

Rezime: Uprkos činjenici da je digitalna realnost kontekst odrastanja dece u savremenom svetu, u praksi predškolskog vaspitanja u Srbiji ovo je zanemarena i nedovoljno razvijena problematika. Neophodno je i urgentno strateško planiranje razvoja digitalnog prostora na svim nivoima predškolskog vaspitanja.

Ključne reči: digitalni prostor, ICT, predškolsko vaspitanje, strateški okvir

(NON)EXISTING DIGITAL SPACE IN SRBIAN PRESCHOOL EDUCATION

Summary: Despite the fact that children of today are growing up in the context of digital reality, this is a neglected and under-developed issue in the practice of preschool education in Serbia. Strategic framework of the digital space at every level of preschool educational practice is essential and urgent task.

Key words: digital space, ICT, preschool education, strategic framework

1. UVOD

Četvorogodišnja Anja sedi za kompjuterom na kome je otvorena Youtube stranica sa nekoliko ikona sa klipovima iz crtanog filma *Petar Pan*. Od svih klipova ona više puta otvara samo dva, sa njoj najomiljenijim sekvencama iz filma. Dok gleda crtani, čuje se pozivni zvuk i pojavljuje ikona Skajp-a. Ona zaustavlja crtani, pritiska zelenu slušalicu na ikoni Skajpa i, pošto je čula ko zove kaže: „Deda, gledam sad crtani, molim te, zovi posle, ali uključi kameru da ti vidim sobu“. Pritiska mišom crvenu slušalicu na Skajp ikoni i nastavlja da gleda crtani. U sobu ulazi majka i Anja, pogleda uprtog u ekran kompjutera, kaže: „Stigao je deda u Indoneziju“.

Anja je pripadnik generacije koju Prenske (Prensky, 2001) naziva rođenim digitalcima, domorocima digitalnog sveta, generacije koja prirodno ovladava prostorima digitalne tehnologije, na isti način kojim ovladava, integriše i kokonstruiše ostale kulturne artefakte

¹ dr Dragana Pavlović Breneselović, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20, Beograd, E-mail: dbrenese@f.bg.ac.rs

kao što su jezik, kulturni obrasci, običaji. Za nju su informaciono-komunikacione tehnologije integralni deo kulturnog konteksta čijom interiorizacijom ona istovremeno izgrađuje bitna ljudska svojstva i razvija individualne kapacitete. Da li će se Anjin svet razlikovati od našeg sveta? Da li će imati drugačije koordinate za vreme i prostor, drugačije osećanje vlastite moći u proširenim prostorima realnosti, drugačije značenje realnosti i identiteta? Odgovor je izvesno pozitivan, ali je njegova sadržina još uvek nepoznanica, složeno istraživačko polje koje se otvorilo.

Infomaciono-komunikacione tehnologije (u daljem tekstu ICT, prema usvojenoj međunarodnoj skraćenici) se mogu odrediti kao sve što nam omogućava da dođemo do informacija, da uzajamno komuniciramo, ili čime možemo uticati na okruženje korišćenjem elektronske ili digitalne opreme (Siraj-Blatchford, 2005). Mi u ovom radu podvlačimo ICT pod pojam digitalnog prostora koji podrazumeva potencijale korišćenja elektronskih, digitalnih i androidnih aparata i programa kao digitalnih oruđa koja možemo koristiti u različitim aktivnostima i sa različitim svrhom, na različitim nivoima predškolskog obrazovanja: kompjuterski hardver i softveri, digitalni fotoaparati i kamere, internet, uređaji za telekomunikaciju, programirane i digitalne igračke, muzičke digitalne table, digitalni i androidni telefoni, kasetofoni, kompjuterske igre, videokonferencijska tehnologija, fax mašine, simulaciona okruženja, elektronske table, projektori, skeneri, štampači.

Deca su deo digitalnog društva današnjice. Digitalna orudja su deo njihovog porodičnog okruženja i sveta u kome žive, neposrednog i šireg konteksta njihovog odrastanja, bez obzira da li ih ona sama koriste ili su samo posmatrači i svedoci kako ih koriste drugi. Praksa predškolskog vaspitanja ne može zanemarivati tu činjenicu.

2. OGRANIČENOST DIGITALNOG PROSTORA U PREDŠKOLSKOM VASPITANJU SRBIJE

Već samo iskustvo nam govori da praksa predškolskog vaspitanja u Srbiji u velikoj meri tu činjenicu, međutim, zanemaruje. Predmet našeg istraživanja bila je analiza digitalnog prostora na tri nivoa prakse predškolskog vaspitanja – na nivou sistema, nivou ustanove i nivou programa rada sa decom u informativnom, komunikativnom i razvojno-obrazovnom aspektu i aspektu umrežavanja. Analzu smo izvršili korišćenjem tehnika analize sadržaja i internet pretraživanja (analiza dokumenata i internet sadržaja), kao i na osnovu etnografskih zabeležaka i podataka dobijenih upitnikom sa vaspitačima. Sveobuhvatno istraživanje ove problematike, kojim bi se obuhvatili svi nivoi i dimenzije kompleksnog sistema kakva je praksa predškolskog vaspitanja još čeka da bude pokrenuto, pa ćemo se u ovom radu osloniti na parcijalne analize i istraživanja.

Nivo sistema predškolskog vaspitanja. Kad govorimo o nivou sistema predškolskog vaspitanja, ukazaćemo na tri aspekta – legislativni, informativni i obrazovni.

Na legislativnom nivou, Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Zakon o osnovama..., 2009) funkcija ICT se pominje u okviru dva cilja koje obrazovanje ima – kao razvoj informatičke pismenosti i veštine korišćenja ICT u pronalaženju, analiziranju, primeni i saopštavanju informacija. U Zakonu o predškolskom vaspitanju (Zakon..., 2010) pominje se mogućnost kompjuterskog opismenjavanja, ali se zakon ne bavi pitanjem ICT i digitalnih oruđa u celini praksi predškolskog vaspitanja niti u odnosu na decu s obzirom na specifičnosti predškolskog uzrasta. U Pravilniku o Opšim osnovama predškolskog programa (Pravilnik, 2006) potpuno izostaje ova problematika.

U domenu informativne funkcije, na nivou sistema, primetna je nerazvijenost informacione mreže vezane za predškolsko vaspitanje. Ne postoji, na primer, zvanični portal predškolskog vaspitanja koji bi nudio sve relevantne informacije i linkove za ovu oblast, od zakonske i programske regulative, preko baze podataka o ustanovama, podataka i linkova o obrazovanju kadrova i profesionalnom usavršavanju, stručnim udruženjima, istraživačkim institucijama, istraživanjima i projektima, publikacijama, informatorima i stručnoj literaturi. Pojedina podzakonska regulativa, kao što su različiti pravilnici, raštrkana je prema nadležnosti organa ili institucija koje ih donose (ministarstva, ZUOV, Nacionalni prosvetni savet) čime se od potencijalnog korisnika očekuje poznavanje regulative da bi uopšte mogao da je pronađe. Podaci se pri tome, neredovno ažuriraju. Na primer, na sajtu Ministarstva prosvete, i posle šest meseci nakon usvajanja Zakona o predškolskom vaspitanju stajao je kao jedini dostupan Zakon o društvenoj brizi o deci predškolskog uzrasta bez informacije da je prestao da važi još 2001.g. Takođe, nadležno ministarstvo ne raspolaže bazom podataka o mreži predškolskih ustanova i drugim oblicima rada sa predškolskom decom (bez obzira na osnivača), niti se na sajtu može doći do podataka o obuhvatu dece.

U domenu obrazovne funkcije na nivou sistema, pregledom postojećeg Kataloga za stručno usavršavanje u predškolskom vaspitanju ZUOV-a, može se videti odustvo digitalnog prostora: sa jedne strane, ne postoji ponuda niti jednog programa stručnog usavršavanja za vaspitače koji se bavi pitanjem korišćenja digitalnih resursa u radu sa decom, a isto tako, ne nudi se mogućnost on-line usavršavanja i e-učenja za vaspitače.

Nivo predškolske ustanove. Digitalni prostor na nivou ustanove možemo analizirati po aspektima informativne funkcije, komunikativne, obrazovno-razvojne i društvenog umrežavanja.

Internet pretraživanje nam pokazuje da najveći broj predškolskih ustanova, sa izuzetkom privatnih, nemaju svoje sajtove. U Beogradu, od 17 državnih predškolskih ustanova, uspeli smo da pronađemo samo jednu koja ima internet stranicu, ali sa provajderskim upozorenjem da je sajt virusno visoko rizičan. Ovi podaci nam ukazuju da je delatnost vrtića elektronski netransparentna. Koliko je ova oblast neuređena, govori podatak da, sa druge strane, neke od privatnih ustanova odlaze u drugu krajnost i nude mogućnost roditeljima permanentnog video-nadzora preko interneta, što pokreće pitanja zloupotrebe u korišćenju ICT.

Sa druge strane, nepostojanje internet stranica je indirektni pokazatelj odsustva korišćenja obrazovno-razvojnih i socijalnih potencijala ICTa: blogova, diskusionih grupa, društvenih mreža kao što je facebook, elektronskog dokumentovanja. To nam ukazuje da ustanove opstaju zatvorene u odnosu na roditelje, lokalnu zajednicu, stručnu zajednicu, ali i u odnosu na svoje zaposlene, ne pružajući im mogućnost profesionalnog umrežavanja.

Takođe, za veliku većinu predškolskih ustanova ne može se na internetu pronaći e-mail adresa, što automatski isključuje mogućnost elektronske komunikacije za veliki broj ljudi koji nisu profesionalno vezani za predškolsku ustanovu, a primarni su, uslovno rečeno, korisnici. Mislimo, naravno na roditelje.

Nivo programa rada sa decom. Odsustvo problematike na nivou legislative i programskih dokumenta, kao i odsustvo mogućnosti profesionalnog usavršavanja u ovoj oblasti, podupire pretpostavku da je korišćenje digitalnih sredstava u realizaciji programa rada sa

decom u našim vrtićima ograničeno.

Podaci dobijeni istraživanjem Sanele Vučković (Vučković, 2010) o mišljenju i iskustvima vaspitača u Beogradu o ovoj problematici, nisu dobijeni na reprezentativnom uzorku, ali su indikativni. Prema ovim podacima, u manje od polovine radnih soba postoje kompjuteri (41.30%), internet u 17%, programirane igračke u 13% , a digitalni aparati u samo 10%. Računar nikada ne koristi u usmerenim aktivnostima 64% vaspitača, a 33% ga koristi samo kao pomoćno, demonstraciono sredstvo u sticanju znanja. Upotrebu ICT u dokumentovanju zajedno sa decom ne navodi niko od vaspitača. Jedna trećina vaspitača koristi ICT u svojoj pripremi za rad, samo jedna petina u saradnji sa porodicom, a 13% za vođenje dokumentacije. Ni jedan vaspitač ne navodi da im koristi u profesionalnom usavršavanju.

Gotovo polovina vaspitača ne može da proceni da li su iskorišćeni potencijali ICT u radu sa decom, jedna trećina smatra da nisu dovoljno iskorišćeni, a 18% da jesu. Najčešći razlog za neiskorišćenost je odsustvo potrebne opreme i programa i nekompetentnost vaspitača. Samo 15% vaspitača smatra da nema potrebe da se obezbedi veća upotreba ICT u radu sa decom, a gotovo polovina vaspitača smatra da je za to potrebno obrazovanje vaspitača, 30% navodi boje materijalne resurse, a jedna petina navodi i širu svest o značaju ICT u okruženju. Ipak, 70% vaspitača navodi da imaju pozitivna iskustva o korišćenju ICT u radu sa decom, 20% je nopredeljeno, a 10% navodi da nema nikakvog iskustva.

Razlozi ovakvog stanja u našoj predškolskoj praksi su višestruki, a mi ćemo ukazati na ključne. Jedan od razloga je svakako opštedruštveni kontekst. Generalno, naše društvo nije visoko informatički razvijeno i ovakav makro plan odražava se i u području predškolskog vaspitanja. Takođe, ekonomska nerazvijenost ograničava resurse i ovom području. Jedan od važnih razloga, na koji ukazuju i vaspitači u pomenutom istraživanju, jeste nedovoljna obučenost vaspitača u ovoj oblasti. Niti u inicijalnom obrazovanju, niti programima stručnog usavršavanja, niti osnovama progrma, ne stvara se mogućnost za razvijanje kompetencija vaspitača za smislenu, odgovorajuće i kreativno korišćenje digitalnih sredstava u radu sa decom.

Konačno, postoji izvesna doza rezerve, i među profesionalcima, i među roditeljima, i u javnosti, kada je u pitanju korišćenje ICT na predškolskom uzrastu. Ove rezerve nisu neosnovane. U poznatoj studiji Alijanse za detinjstvo *Fool's Gold* (Cordes, 2000) navodi se širok spektar potencijalnih rizika i razvojno ometajućih faktora koje digitalne tehnologije mogu imati na predškolsku decu, uključujući zdravstvene rizike kao što su telesni deformiteti, očni problemi, gojaznost i elektromagnetna radijacija; nedostatak motivacije i samokontrolle, emocionalna otuđenost i socijalna izolovanost, nedostatak kreativnosti, osiromašeni jezik i loša koncentracija.

Sa druge strane, više istraživanja (Bolsta, 2004; Yelland, 2005; Come...,2005; Siraj-Blatchford, 2005) pokazuje da korišćenje digitalnih sredstava od strane dece i sa decom doprinosi razvoju i transformaciji prakse predškolskog vaspitanja, pruža deci podsticajni kontekst za razvoj kreativnosti, metakognicije, zajedničko učenje, saradnju i participaciju; utiče na razvoj kvaliteta odnosa dece i vaspitača i redefinisanje uloge odraslog u procesu igre i učenja; jača otvaranje predškolske ustanove prema porodici i lokalnoj zajednici.

Rizici i opasnosti nisu imanetnost ICTia već posledica neodgovarajućeg korišćenja.

3. STRATEŠKO PLANIRANJE DIGITALNG PROSTORA U PREDŠKOLSKOM VASPITANJ

Zašto je važno strateški osmisliti digitalni prostor u predškolskom vaspitanju? Prvo, ICT je deo realnosti u kojoj deca danas žive i ove tehnologije snažno utiču na kontekst odrastanja dece. Drugo, ove tehnologije pružaju mogućnosti za jačanje mnogih aspekata prakse predškolskog vaspitanja kao što su igra i učenje dece, profesionalno usavršavanje praktičara, odnosi sa porodicom i lokalnom zajednicom. Istraživanja pokazuju da digitalne tehnologije mogu doprineti i transformisati aktivnosti, uloge i odnose dece i odraslih (profesionalaca, roditelja i članova lokalne zajednice) u praksi predškolskog vaspitanja. Konačno, svi relevantni dokumenti politika obrazovanja u svetu danas podvlače značaj razvoja i integracije ICT u obrazovnu politiku, programe i praksu. Da bi smo osnažili decu i pomogli im da budu kompetentni i aktivno participiraju u svom okruženju, moramo im dati mogućnosti da razvijaju tehnološku pismenost.

Strateškom okviru bi moralo da prethodi sveobuhvatno istraživanje ove problematike: analiza stanja kojom bi se obuhvatili svi nivoi i dimenzije kompleksnog sistema kakva je praksa predškolskog vaspitanja; istraživanja različitih perspektiva - roditelja, dece i praktičara; sinteza relevantnih istraživanja i pozitivnih iskustava dobre prakse u svetu.

Okvir bi morao da bude sistemski, usmeren na sve nivoe prakse predškolskog vaspitanja, odražavajući kompleksnost, uzajamnu uslovljenost i zavisnost svih nivoa (nivo opšteg sistema, nivo ustanove i nivo programa). Digitalni prostor nije nipošto samo pitanje korišćenja digitalnih oruđa u neposrednom radu sa decom, to je podjednako važno pitanje jačanja informatičko-komunikacione dimenzije celog sistema, obrazovanja vaspitača u ovoj oblasti i korišćenja ICT u obrazovanju vaspitača, otvaranja predškolske ustanove, jasne zakonske regulative, uključujući zaštitu dece od zloupotreba i rizika itd.

Svakako, poseban deo bi bilo pitanje digitalnog prostora u neposrednom radu sa decom koji bi morao da sadrži:

- Jasno definisana načela – od čega polazimo i u šta verujemo kada je u pitanju dete, priroda učenja i funkcija predškolskog vaspitanja
- Viziju – šta je ono čemu težimo kada je u pitanju digitalni prostor u predškolskom programu
- Ciljeve – na šta smo usmereni u razvoju digitalnog prostora
- Principe – čega se, polazeći od načela, a s obzirom na prirodu medija, držimo u korišćenju digitalnih sredstava u aktivnostima dece i sa decom
- Područja delovanja

Navešćemo primer moguće razrade područja delovanja po nivoima.

	PODRUČJA	NEKI PRIMERI
Na nivou sistema	Informisanje Komunikacija Administriranje Obrazovanje i razvoj Umrežavanje	Portal predškolskog vaspitanja Baze podataka o deci, ustanovama i programima Legislativa o ICT Programi profesionalnog usavršavanja vezani za ICT u predškolskom vaspitanju
Na nivou ustanove	Informisanje Komunikacija Administriranje Obrazovanje i razvoj Umrežavanje	Internet stranica vrtića Baza podataka o deci, zaposlenima i programima Vaspitači koriste ICT za planiranje, administriranje i pisanu komunikaciju Vaspitači koriste ICT za dokumentovanje i refleksiju vlastite prakse Vaspitači koriste ICT za profesionalno usavršavanje (elektronsko učenje, on-line trening, diskusione grupe, blogove) Korišćenje videokonferencije, on-lajn diskusionih grupa, e-mejla i društvenih mreža za komunikaciju sa drugim vaspitačima, decom, roditeljima, istraživačima ili razmenu informacija i novosti vezanih za vrtić Korišćenje društvenih mreža za informisanje i razmenu sa kolegama i roditeljima
Na nivou programa	Igra i učenje Deca koriste ICT u učenju i igri, sama, sa drugom decom ili odraslima	Koriste kompjuter za igranje igrica, slušanje priče ili crtanje Koriste digitlna sredstva u igri sa pravilima ili igri uloga
	Podržano učenje Deca i odrasli zajedno koriste ICT u procesu podupiranja učenja deteta	Korišćenje interneta za pronalaženje podataka Korišćenje kompjutera za vizuelno predstavljanje Korišćenje različitih digitalnih sredstava za kreativnu nadogradnju, npr.skeniranje crtža, štampanje fotografija i doctavanje Razvijanje predloga za softvere
	Dokumentovanje Deca i odrasli koriste ICT za dokumentovanje i refleksiju o učenju ili za razmenu sa drugim vaspitačima i roditeljima	Fotogtafisanje, audio ili video snimanje aktivnosti i procesa u dečjem vrtiću i korišćenje toga za dijalog sa decom, roditeljima i drugim vaspitačima Vaspitači i deca koriste ICT za pravljenje portfolija detetovih radova i iskaza kao osnove za evaluaciju napretka
	Razmena i povezivanje	Deca i vaspitači koriste telefon, mejl ili faks za kontakt sa roditeljima Korišćenje ICT tehnologije za kontakt i razmenu sa decom iz drugih vrtića Korišćenje ICT tehnologija za kontakt i razmenu u lokalnoj zajednici

4. ZAKLJUČAK

Sužavanjem digitalnog prostora nećemo eliminisati potencijalne rizike i negativne efekte informaciono-komunikacionih tehnologija. Naprotiv, ukoliko programom i praksom ignorišemo digitalnu realnost, rizici postaju veći, pozitivni potencijali ostaju neiskorišćeni, a generacije „digitalnih domorodaca“ se sve više udaljavaju od naše realnosti. Zbog toga je stratešk okvir digitalnog prostora na svim nivoima predškolskog vaspitanja urgentni zadatak.

5. LITERATURA

- [1] Bolsta R.: *The role and potential of ICT in early childhood education - A review of New Zealand and international literature*, New Zealand Council of Educational Research, Wellington, 2004.
- [2] „Come back in two years“ – *A study of the use of ICT in pre-school settings*, Learning and Teaching Scotland, 2003
- [3] Cordes C. and Miller E. (Edt.): *FOOL'S GOLD - A Critical Look at Computers in Childhood*, Alliance for Childhood, College Park, MD, 2000
- [4] Siraj-Blatchford I. and Siraj-Blatchford J.: *More than Computers: Information and Communications Technology in the Early Years*, Early Education (The British Association for Early Childhood Education), London, 2005
- [5] *Pravilnik o Opštim osnovama predškolskog programa*, Prosvetni glasnik, br. 14, 2006
- [6] Prensky M.: *Digital Natives, Digital Immigrants - A New Way To Look At Ourselves and Our Kids*. 2001, preuzeto 15. Novembra 2008 sa <http://www.marcprensky.com/writing/>
- [7] Vučković S.: *ICT u dečjem vrtiću*, Diplomski rad odbranjen na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, 2010
- [8] *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, Službeni glasnik RS, br.72, 2009
- [9] *Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju*, Službeni glasnik RS, br 18., 2010
- [10] Yelland, N.: The future is now: A review of the literature on the use of computers in early childhood education (1994-2004). *ACE Journal*, 2005, 13(3), str.201-232.